

Egyben az összes Cicero!

Nótári Tamás műfordítói munkásságáról

Marcus Tullius Cicero összes perbeszédei.

Fordította, jegyzetekkel ellátta
és a bevezetést írta: NÓTÁRI TAMÁS.
Szeged, 2010, Lectum Kiadó. 1275 oldal.
A kötet lektorai: Dér Terézia, Galántai
Erzsébet, Maróti Egon, Sándor Pál László
és Varga Péter.

Marcus Tullius Cicero, a nagy műveltségű szónok-filozófus igen gazdag életművének jelentős, érdekes területe vált elérhetővé a magyar olvasóközönség számára Nótári Tamásnak, valamint a Lectum Kiadónak köszönhetően.

Nótári Tamás neve széleskörű kutatómunkáján alapuló nagyszámú szakirodalmi publikációja, illetőleg számos – köztük több Cicero-mű – szakavatott fordítójaként már ismert az érdeklődő olvasók körében. 2004-ben, szintén a Lectum Kiadó jelentette meg négy Cicero beszéd magyar fordítását. *„Jog, vallás és retorika” Studia Mureniana* (Lectum Kiadó, 2006.) című monográfia, a Murena érdekében mondott beszéd történeti, jogi és retorikai hátterének igényes elemzését adja. Ezen monográfiának alapul szolgáló dolgozatot Nótári Tamás 2005-ben, a Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Karán PhD-disszertációként is megvédte. Szintén témába vágó, jogi-retorikai vizsgálódásokat összegez a *„Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védő-*

beszédeiben” című kötet (Lectum Kiadó, 2010.).

Jogászként a jelen kötetben, nem véletlenül vállalkozott Cicero perbeszédeinek magyar nyelven való tolmácsolására. A feladat valóban embert próbáló, nem csupán azért, mert harminc perbeszédről van szó, a kihívást maga Cicero jelenti, akinek a neve összeforrt az ékesszólással. Cicero fordításának nehézségét jól illusztrálja a retorika jeles professzorának, Quintilianusnak, Ciceróról adott jellemzése. A Szónoklattan 10. könyvében (108–111) a következőket olvashatjuk: „Mert nekem úgy tűnik, hogy M. Tullius, miután szívvel-lélekkel a görögök utánzásának szentelte magát, tökéletesen megvalósította Démoszthenész nyelvi erejét, Platón gondolatgazdagságát, Iszokratész varázsát... Kicsoda volna képes nála alaposabban tanítani, mélyebben megindítani? Beszélt-e valaha szónok nála lebilincselőbben? Olyan hatást tud kelteni, mintha azt is játszva érné el, amit úgy kell kicsikarnia. Mikor a bíró álláspontját elemi erejével megfordítja,

az a benyomásunk, hogy nem ő sodorta magával, hanem az követte magától. Minden egyes szava akkora tekintélyt kelt, hogy az ember röstell egyet nem érteni, s nem az ügyvéd buzgósága, hanem a tanú vagy a bíró szavahihetősége iránt ébreszt bizalmat, miközben mesterkéletlen természetességgel áradnak mindazon szónoki mesterfogások, amelyeket megfeszített gyakorlással, egyenként is bájosan tudnánk utána csinálni,

s a soha nem hallott szépségű beszéd mégis csodálatosan könnyednek tűnik. Joggal mondták róla kortársai, hogy a törvényszék királya volt, az utókor pedig olyan tisztelettel adózott neki, hogy a Cicero név már nem egy embert, hanem magát az ékesszólást jelenti.” Noha közismerten Cicero volt Quintilianus példaképe, a róla adott értékelés mégsem túlzás, amit igazol Cicero utóélete és az utókorra gyakorolt hatása. Az elmondottak világosan bizonyítják, hogy mekkora feladatot jelent Cicero perbeszédeinek lefordítása, amit Nótári Tamás – köszönhetően kiemelkedő nyelvi és szakmai felkészültségének – kiválóan megoldott.

A kötet elején a fordító Cicero nem könnyen értékelhető pályafutásának átfogó elemzését adja, továbbá – a beszédek tárgyának megfelelően – áttekinti a kései köztársaságkor büntetőbíráskodását (13–48.). Minden egyes beszéd esetében, bevezetésként – segítendő a megértést – alapos tájékoztatást kaphat az olvasó az egyes *oratiók* történeti, politikai és jogi háttéréről, áttekinti és elemzi a beszédek szerkezetét, röviden összegezve a vonatkozó jogi-filológiai kutatások eredményeit. A szakirodalmi hivatkozások a kötet végén található jegyzékben olvashatók. A nagy szónok nem igazán dicsekedhetett jó politikai és realitás érzéssel, ilyen módon közéleti szereplése, politikai állásfoglalása – rendületlen köztársaspártiságával a háttérben – meglehetősen nehezen értékelhető. Ez a jellemzője természetesen perbeszédeiben is lépten-nyomon kiütözik. Cicero is – mint minden ügyvéd – az általa képviselt ügyekben nyerni akart, és ehhez minden lehetséges eszközt igénybe vett. Sőt azt is tudjuk, hogy később, a kiadásra szánt beszédek tovább csiszolta, helyenként módosította. Beszédeiben is szívesen fitogtatta kivételes műveltségét, szellemességét, továbbá igen jelentős helyet kapott nála a humor és az ironia is. Előszeretettel használt grécizmusokat, szentenciákat, természetesen jogi szakkifejezéseket, nem mellőzve az archaikus idézeteket, majd mindezt helyenként köznyelvi beszólásokkal

is fűszerezte. Ez a kivételesen gazdag és változatos stílus természetesen komoly próbatétel elé állítja fordítóját is. Ilyen módon hiteles tolmácsolása tehát igen alapos és széleskörű ismereteket kíván, mind magára a szónokra, mind pedig a római köztársaság utolsó évszázada történetének és jogalkalmazásának vonatkozásában. Dicséretes módon Nótári Tamás jól ismeri a vonatkozó szakirodalmat, továbbá imponáló rutinra tett szert Cicero magyar nyelven való tolmácsolásában, amire kivételes nyelvi és szakmai, jogi-filológiai felkészültsége is feljogosítja. Kiemelendőnek tartom, hogy alaposan tájékozott a teljes Cicero-életmű vonatkozásában is. Ez utóbbit azért is fontosnak tartom megjegyezni, mert napvilágot látnak fordítások, illetve doktori disszertációk is anélkül, hogy írójuk-fordítójuk a kiválasztott szerző teljes életműve alapos ismeretének birtokában lenne. A beszédek fordítását megelőzően, *Bevezetés* címszó alatt (49–150.) Nótári Tamás megadja perbeszéd megértéséhez elengedhetetlenül szükséges információkat, az adott korban elhelyezve és értékelve a per tárgyat, az abban érintett személyeket. Az olykor nem könnyen értelmezhető beszédek igen alapos magyarázó jegyzetekkel is megvilágítja. Cicero perbeszédeinek – csakúgy mint egyéb munkáinak – olvasását bátran ajánlhatjuk mind az egyetemi hallgatóknak, mind pedig az átlag magyar olvasóknak.

Fontos-e méltatni-értékelni Cicero teljesítményét, keresni aktualitását, máig ható eleven értékét, és ha igen, hogyan is kellene ezt megtennünk? Erre a kérdésre – Nótári Tamás nyomán – Goethe találó soraival válaszolhatunk:

„A lét semmivé sose válhat!”
Mindenben örök áram árad,
Állj boldogan a létbe hát!
A lét örök: törvények őrzik
Mindazt az élő kincsözönt itt,
Melyet díszül ölt a világ”

(Ford. Rónay György, *Bevezetés* 11. old.).

✓ HOFFMANN ZSUZSANNA